

Galiński, Tadeusz

Niektóre wyniki archeologicznych badań poszukiwawczych przeprowadzonych we wschodniej części Kotliny Płockiej w 1979 i 1980 r.

Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku 12, 133-143

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TABL

Tadeusz Galiński

NIEKTÓRE WYNIKI ARCHEOLOGICZNYCH BADAŃ POSZUKIWAWCZYCH PRZEPROWADZONYCH WE WSCHODNIEJ CZĘŚCI KOTLINY PŁOCKIEJ¹ W 1979 I 1980 R.

W latach 1979-1980 z ramienia Muzeum Mazowieckiego w Płocku autor przeprowadził archeologiczne badania poszukiwawcze we wschodniej części Kotliny Płockiej, leżącej w obrębie województwa płockiego. W toku badań odkryto bądź zweryfikowano około 80 stanowisk archeologicznych, z których część znana była już z badań wcześniejszych, prowadzonych jeszcze w początkach XX w. przez R. Jakimowicza (Państwowy Konserwator Zabytków Przedhistorycznych Okręgu Warszawskiego) oraz członków Towarzystwa Naukowego Płockiego. Stwierdzono, że stanowiska lokuje się głównie w bezpośrednim sąsiedztwie rzeki Wisły (taras nadzalewowy i erozyjno-akumulacyjny), bądź w sąsiedztwie jej dopływów lub też licznie położonych tu jezior (taras akumulacyjny Wisły). Znaczna liczba stanowisk, znana z badań wcześniejszych, głównie wydmych, uległa już zniszczeniu (rozwiązanie wydmy) bądź jest dla badań niedostępna z uwagi na zalesienie.

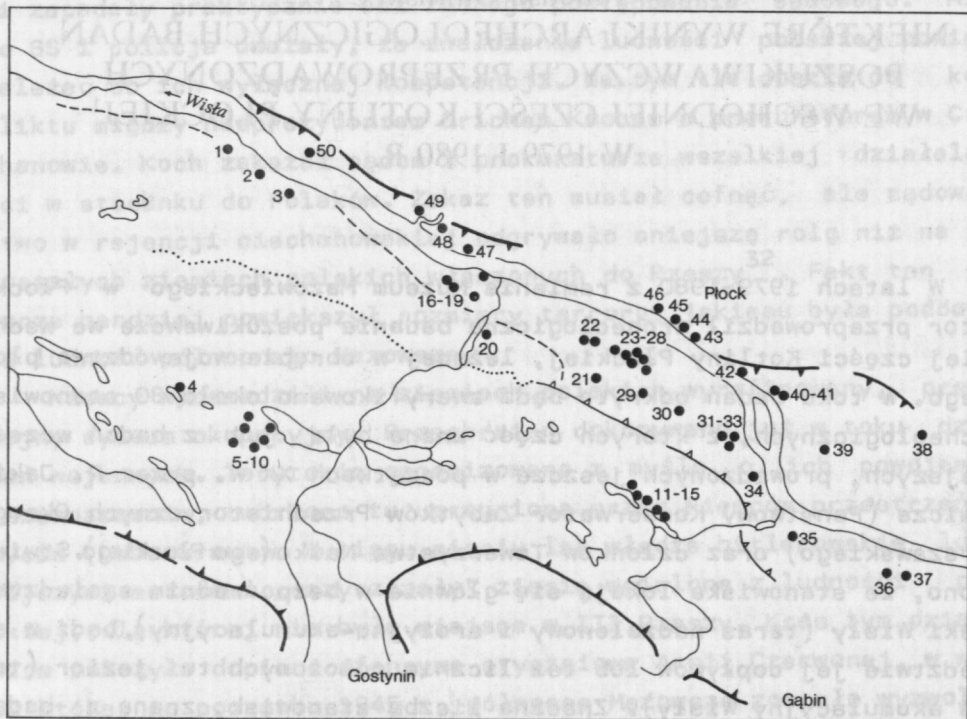
W niniejszym artykule zostały przedstawione tylko ciekawsze wyniki badań odnośnie do okresów starszej i środkowej epoki kamienia. Niżej przedstawione zostały materiały według kolejności alfabetycznej miejscowości, w których zostały znalezione. Pominięto tu stanowiska, na których wystąpił materiał krzemienisty w postaci wyłącznie mało charakterystycznego półsurowca.

OPIS MATERIAŁU

Budy Lucieńskie, gm. Duninów Nowy

S t a n o w i s k o 1. Położone jest około 250 m na południowy-zachód od północnego krańca Jeziora Lucieńskiego, na południowym stoku wału kemowego, opływanego od tej strony przez niewiel-

¹Kotlina Płocka stanowi fragment pradoliny Wisły na odcinku między Gąbinem a Włocławkiem. Jej oś ma kierunek NWW-ESE. Dolina Wisły w tym rejonie jest asymetryczna, powierzchnie tarasowe rozwinięte są tylko na lewym brzegu. Północną granicę omawianej jednostki wyznaczają zbocza Wysoczyzn Płockiej i Dobrzyńskiej, południową zaś stanowi krawędź wysoczyzny morenowej, przebiegającej na linii Gąbin-Gostynin-Kowal. Zob. U. Urbaniak, Wydmy Kotliny Płockiej, „Prace Geograficzne” nr 61, 1967.

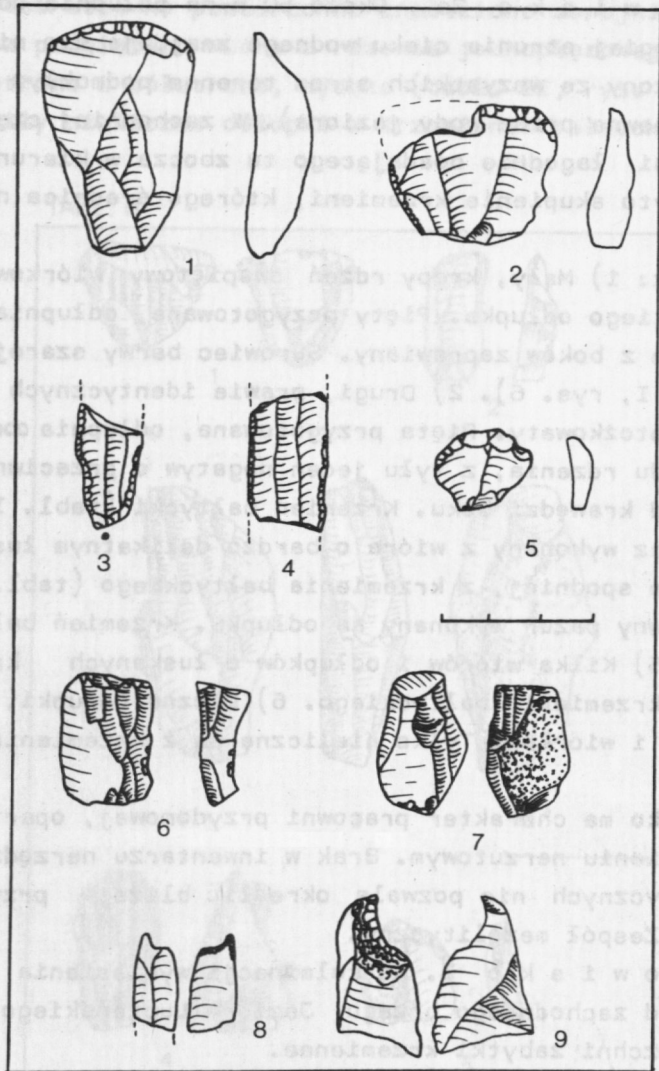
Wykaz wszystkich, znanych obecnie stanowisk późnopaaleolitycznych i mezolitycznych z obszaru wschodniej części Kotliny Płockiej, podanych w kolejności odpowiadającej ich numeracji na mapie:

1. Skoki, gm. Duninów Nowy.
2. Nowa Wieś 1, gm. Duninów Nowy.
3. Karolewo 1, gm. Duninów Nowy.
4. Lipianki 1, gm. Duninów Nowy.
- 5-10. Budy Lucieńskie 1, 2a, 3, 4, 5, 7, gm. Duninów Nowy.
- 11-15. Grabina 1, 2, 5, 5a, 6, gm. Duninów Nowy.
- 16-17. Brwilno Dolne 1, 2, gm. Duninów Nowy.
- 18-19. Wola Brwileńska 1, 2, gm. Duninów Nowy.
20. Soczewka 1, gm. Duninów Nowy.
21. Dzierżążnia, gm. Duninów Nowy.
22. Popłacin 1, 1a, gm. Duninów Nowy.
- 23-28. Płock-Radziwie „Osiny” I, II, III, V, VI, XII.
29. Krakówka 1, gm. Radziwie.
30. Budy Dolne, gm. Łąck.
- 31-33. Tokary-Rąbierz 1, 1a, 3, gm. Gąbin.
34. Jordanów 1, gm. Gąbin.
35. Dobrzyków 1, gm. Gąbin.
36. Korzeniówka Nowa 1, gm. Gąbin.
37. Korzeniówka Stara, gm. Gąbin.
38. Cekanowo, gm. Borowiczki.
39. Liszyno 1, gm. Borowiczki.
- 40-41. Ośnica 1, 2, gm. Borowiczki.
42. Grabówka, gm. Borowiczki.
43. Płock-Cholerka.
- 44-45. Płock-Wzgórze Tumskie 1, 2.
46. Płock-Winiary.
47. Brwilno Górne (Wysokie) 1, gm. Biała Stara.
48. Biskupice, gm. Brudzeń Duży.
49. Murzynowo, gm. Brudzeń Duży.
50. Uniejewo, gm. Brudzeń Duży.

ki ciek wodny. Zabytki występowały głównie w dolnych partiach stoku, tuż na granicy pola ornego i podmokłości brzegowej strumyka. Można się spodziewać, że przynajmniej część z nich została przemieszczona z wyższych partii zbocza w wyniku orki.

Materiał zabytkowy; 1) Duży, krępy drapacz zakolony, wykonany z dość wysokiego odłupka. W całości pokryty patyną (tabl. I, rys.

TABL. I

1). 2) Mały, krótki drapacz odłupkowy o drapisku zakolonym i reuszowanym jednym boku. Wykonany z krzemienia jurajskiego (tabl. I, rys. 2). 3) Mikrolityczny, krótki drapacz zakolony z odłupka, pokryty patyną (tabl. I, rys. 5). 4) Fragment wiórowca obubocznego lub nasada liściaka bez płaskiego łuskania na stronie spodniej, z krzemienia jurajskiego (tabl. I, rys. 3). 5) Fragment wiórowca obubocznego z krzemienia czekoladowego (tabl. I, rys. 4). 6) Rylczak, parę odłupków, łusek i nieliczne fragmenty wiórów, przeważnie ze śladami dwupiętowości.

Zespół niewątpliwie późnopaleolityczny, choć brak narzędzi bardziej charakterystycznych uniemożliwia rozważania na temat jego przynależności kulturowej.

S t a n o w i s k o 2a. Około 50 m na południe od stanowiska 1, po drugiej stronie ciek w wodnego znajduje się niewielki wał kemowy, otoczony ze wszystkich stron terenem podmokłym (dawniej zalewanym zapewne przez wody jeziora). W zachodniej części wału, na powierzchni łagodnie opadającego tu zbocza w kierunku południowym, odkryto skupienie krzemieni, którego średnica nie przekraczała 5 m.

Inwentarz: 1) Mały, krępy rdzeń dwupiętowy wiórkowy, wykonany z niewielkiego odłupka. Pięty przygotowane, odłupnia lekko zakolona, jeden z boków zaprawiany. Surowiec barwy szarej, nieokreślony (tabl. I, rys. 6). 2) Drugi, prawie identycznych rozmiarów rdzeń, jest stożkowaty. Pięta przygotowana, odłupnia obejmuje trzy czwarte obwodu rdzenia, z tyłu jeden negatyw o przeciwnej orientacji odbity od krawędzi boku. Krzemień bałtycki (tabl. I, rys. 7). 3) Przekłuwacz wykonany z wióra o bardzo delikatnym łusowaniu tylko na stronie spodniej, z krzemienia bałtyckiego (tabl. I, rys. 8). 4) Dość masywny pazur wykonany na odłupku. Krzemień bałtycki (tabl. I, rys. 9). 5) Kilka wiórów i odłupków o łuskanych krawędziach, wszystkie z krzemienia bałtyckiego. 6) Liczne odłupki, łuski, fragmenty wiórów i wiórków. Tylko nieliczne są z krzemienia innego niż bałtycki.

Stanowisko ma charakter pracowni przydomowej, opartej na miejscowym krzemieniu narzutowym. Brak w inwentarzu narzędzi bardziej charakterystycznych nie pozwala określić bliżej przynależności kulturowej. Zespół mezolityczny.

S t a n o w i s k o 3. Na kulminacji wyniesienia kemowego, około 20 m od zachodniego brzegu Jeziora Lucieńskiego, znaleziono na powierzchni zabytki krzemienne.

1) Mały rdzeń wiórkowo-odłupkowy ze zmianą orientacji, mocno wyzyskany, z krzemienia bałtyckiego (tabl. II, rys. 1). 2) Fragmenty wiórków.

Interpretacja: elementy mezolityczne.

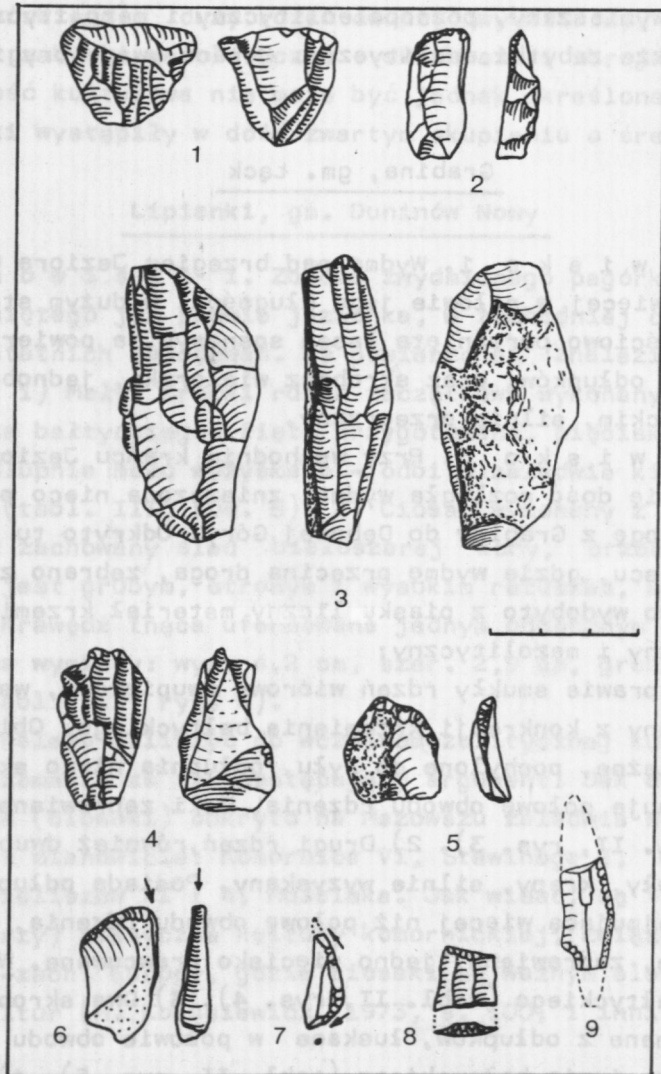
S t a n o w i s k o 4. 150 m na południe od stanowiska 3, na zboczu wału kemowego znaleziono fragment liściaka z wyodrębnionym trzonkiem, zaopatrzonego w stromy półtylec. Wykonany z krzemienia bałtyckiego (tabl. II, rys. 9).

Interpretacja: element późnopaleolityczny.

S t a n o w i s k o 7. Położone na łagodnie opadającym stoku wału kemowego, ok. 150 m na zachód od skrzyżowania dróg w środ-

kowej części wsi. Na powierzchni znaleziono zbrojnik trapezowaty, wykonany z podgiętego wióra z rdzenia jednopiętowego. Boki retuszowane stromo i półstromo, wysoko (tabl. II, rys. 8). Oprócz tego wystąpiły nieliczne odłupki z krzemienia bałtyckiego.

TABL. II

INTERPRETACJA: ELEMENTY MEZOLITYCZNE

Brwilno Dolne, gm. Dunińów Nowy

S t a n o w i s k o 2. Zbocze niewielkiego wyniesienia piaszczystego, po lewej stronie szosy Płock-Włocławek, oddalone od

współczesnego brzegu Wisły o 30 m. Na powierzchni znaleziono średni, smukły rylec węglowy przechyły, wykonany z regularnego wiórodółpka z rdzenia jednopiętowego. Krzemień narzutowy (tabl. III, rys. 1). Ponadto wystąpiły dwa rylczaki, fragment wiórowca jednobocznego, duży wiór podstępiec z krzemienia czekoladowego, liczne odłupki i łuski. Dominuje krzemień bałtycki.

Materiał wymieszany, późnopaleolityczny i mezolityczny. Znaleziono tu także zabytki neolityczne. Zwraca uwagę oryginalny okaz rylca.

Grabina, gm. Łąck

Stano wisk o 1. Wydma nad brzegiem Jeziora Ciechomiczkiego, mniej więcej w połowie jego długości, w dużym stopniu już rozwiana, częściowo porośnięta lasem sosnowym. Na powierzchni znaleziono kilka odłupków, oraz skrobacz wieloraki, jednoboczny w typie janisławickim, silnie przegrzany.

Stano wisk o 5. Przy wschodnim krańcu Jeziora Górskiego znajduje się dość rozległa wydma, zniszczona nieco przez biegnącą tędy drogę z Grabiny do Dębowej Góry. Odkryto tu dwa stanowiska. W miejscu, gdzie wydme przecina droga, zebrano z powierzchni i częściowo wydobyto z piasku liczny materiał krzemienisty późnopaleolityczny i mezolityczny:

1) Duży, prawie smukły rdzeń wiórowy dwupiętowy, współnoodłupniowy, wykonany z konkrecji krzemienia bałtyckiego. Obie pięty zaprawiane, zbieżne, pochylone do tyłu, odłupnia nieco skręcona, zakolona, obejmuje połowę obwodu rdzenia. Boki zaprawiane, tył pokryty korą (tabl. II, rys. 3). 2) Drugi rdzeń, również dwupiętowy wiórowy, jest mały, krępy, silnie wyzyskany. Posiada odłupnię silnie skręconą, obejmującą więcej niż połowę obwodu rdzenia, pięty silnie pochylone, zaprawiane, jedno pięcisko prawcowane. Wykonany z krzemienia bałtyckiego (tabl. II, rys. 4). 3) Dwa skrobacze wieloraki wykonane z odłupków, łuskane w połowie obwodu półstromo, wysoko, z krzemienia bałtyckiego (tabl. II, rys. 5). 4) Mały, krępy rylec węglowy boczny wykonany z odłupka. Łuskowisko lekko pochylone, wierzchołek negatywu wąski. Krzemień bałtycki (tabl. II, rys. 6). 5) Mikrolityczny, krępy trójkąt rozwartokątny wykonany z delikatnego wiórka. Tylec i podstawa łuskane półstromo i stromo, przy wierzchołkach negatywu rylcowcze (tabl. II, rys. 7).

6) Mały odłupek z wyłuskaną wnęką na stronie spodniej, z krzemienia bałtyckiego. Ponadto wystąpiły liczne okruchy krzemienne, odłupki i fragmenty wiórów, wiórków - wyłącznie z krzemienia bałtyckiego.

Materiał krzemienisty ze stanowiska Grabina 5 zawiera elementy charakterystyczne dla późnopaleolitycznego kręgu świderskiego (cyklu mazowszańskie): duży rdzeń dwupiętowy wiórowy, współnoodłupniowy, oraz zabytki mezolityczne - skrobacze i zbrojnik, których przynależność kulturowa nie może być jednak określona. Wyżej opisane zabytki wystąpiły w dość zwartym skupieniu o średnicy 5 m.

Lipianki, gm. Duninów Nowy

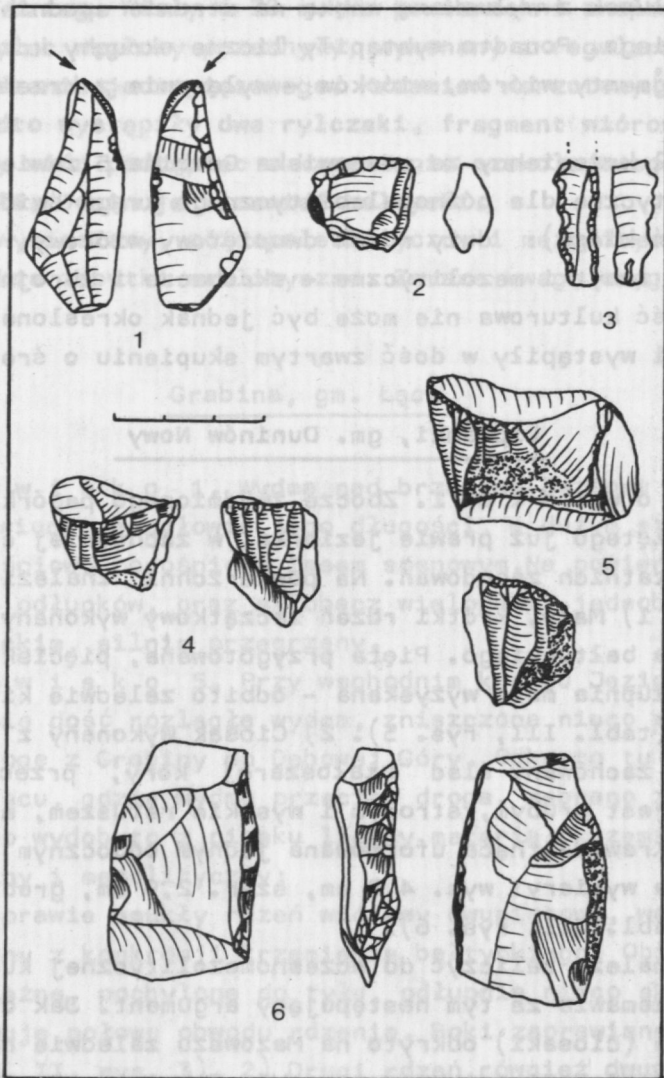
S t a n o w i s k o 1. Zbocze zwydmionego pagórka nad brzegiem wyschniętego już prawie jeziorka, w zachodniej części wsi, tuż obok ostatnich zabudowań. Na powierzchni znaleziono zabytki krzemienne: 1) Mały, krótki rdzeń zaczątkowy wykonany z odłupka z krzemienia bałtyckiego. Pięta przygotowana, pięcisko silnie pracowane, odłupnia mało wyzyskana - odbito zaledwie kilka wiórków i odłupków (tabl. III, rys. 5). 2) Ciosak wykonany z odłupka. Na jednym boku zachowany ślad białoszarej kory, przeciwległy bok opracowany jest grubym, stromym i wysokim retuszem, miejscami z podbiciem. Krawędź tnąca uformowana jednym odbocznym uderzeniem. Narzędzie ma wymiary: wys. 4,2 cm, szer. 2,9 cm, grub. 1,2 cm. Spatynowany (tabl. III, rys. 6).

Zespół należy zaliczyć do wczesnomezolitycznej kultury komornickiej. Przemawia za tym następujący argument. Jak dotąd, podobne narzędzia (ciosaki) odkryto na Mazowszu zaledwie na kilku stanowiskach, a mianowicie: Komornica VI, Stawinoga I, Całowanie - wyk. III, Wieliszew XI i 4, Mościska. Jak widać, są to zespoły (pierwsze trzy) klasyczne kultury komornickiej, związanej z mezolitem pn.-zach. Europy, gdzie ciosaki są ważnym elementem tamtejszych kultur (M. Kobusiewicz, 1973, s. 100, i inni).

Płock-Radziwie, gm. loco

S t a n o w i s k o „O s i n y”. Między Radziwiami a Popłacinem, około 900 m. od dzisiejszego brzegu Wisły, znajduje się rozległa, prawie kilometrowej długości wydma wałowa. Przez jej środek biegnie szeroka, piaszczysta droga będąca przedłużeniem uli-

TABL. III

cy Zielonej. Z wydmy w kilku miejscach zbierano zabytki począwszy już od 1914 r. Znane są materiały paleolityczne i mezolityczne z 6 stanowisk (skupień), bliższa lokalizacja tych ostatnich jednak nie jest znana. Dokładna penetracja zalesionej dziś wydmy doprowadziła do wykrycia dwóch miejsc, gdzie występowały zabytki, jednak w jakim stosunku pozostają one do wcześniej eksplorowanych stanowisk, pozostaje sprawą nie rozstrzygniętą. W części pn.-wsch. wydmy, około 100 m od ostatnich zabudowań Radziwia, na powierzchni znaleziono piłkę, wykonaną z delikatnego wiórka z rdzenia jedno-piętowego. Obie krawędzie łuskane półstromo, wysoko, zębato. Narzędzie wykonano z krzemienia kredowego mielnickiego (tabl. III,

rys. 3). Około 50 m bliżej zabudowań, 10 m. od piaszczystej drogi, po jej prawej stronie, znaleziono rdzeń krzemienisty. Bardzo mały, mocno wyzyskany, ze zmianą orientacji przeznaczony do produkcji wiórków i odłupków. Jedno pięcisko silnie prawcowane. Krzemień bałtycki (tabl. III, rys. 4).

Oba znaleziska są elementami zespołów mezolitycznych.

Soczewka, gm. Duninów Nowy

S t a n o w i s k o 1. Wydma położona nad brzegiem jeziora Soczewka, około 300 m na południe od ujścia do jeziora kanału wodnego. Na powierzchni znaleziono skrobacz wieloraki, wykonany z odłupka. Jeden bok miał załuskany wysoko, stromo, drapaczowato. Spatynowany (tabl. III, rys. 2).

Interpretacja: element mezolityczny.

Jak widać z powyższego zestawienia stanowisk i opisu zabytków, trudno jest wypowiedzieć się na temat przynależności kulturowej późnopaleolitycznych i mezolitycznych zespołów krzemienistych, uzyskanych w trakcie badań powierzchniowych. Wynika to z niekompletności uzyskanych materiałów. W niektórych przypadkach trudno jest nawet stwierdzić jednoznacznie, czy są to zabytki paleolityczne, czy mezolityczne. W sumie, badania przyniosły odkrycie 14 nowych stanowisk pochodzących ze starszej i środkowej epoki kamienia, w tym 2 stanowiska późnopaleolityczne (Budy Lucieńskie 1 i 4), 6 stanowisk mezolitycznych² (Budy Lucieńskie 2a, 3 i 7, Grabina 1, Lipianki 1, Soczewka 1), na 5 stanowiskach wystąpiły zabytki późnopaleolityczne i mezolityczne. Rozpatrując powyższe stanowiska pod kątem ewentualnych badań wykopaliskowych, to trzy z nich - Budy Lucieńskie 1, 2a i Lipianki 1, zasługują na uwagę z racji swego położenia w najbliższym sąsiedztwie torfowisk. Rokują więc nadzieję na dostarczenie możliwości datowań palinologicznych.

Spośród stanowisk znanych z badań wcześniejszych, tylko nieliczne udało się zlokalizować. Wydmy, na których zbierano zabytki, są dziś najczęściej albo całkowicie rozwiane, albo porośnięte drzewami. Nieco uwagi należy poświęcić znanym stanowiskom w Ośnicy i w Tokarach-Rąbierzu. Stanowisko wydmore w Ośnicy, eksplorowane

² Stanowisko Płock-Radziwie „Osiny” zostało tu pominięte, ponieważ znalezione tam przez autora zabytki należą prawdopodobnie do któregoś z wcześniej eksplorowanych stanowisk.

przez licznych archeologów i amatorów począwszy od końca XIX w., dziś jest już całkowicie wyczerpane i zniszczone. Dokładna penetracja całego obszaru wydmorego, w znacznym stopniu porośniętego lasem, nie przyniosła żadnych rezultatów. Podobnie wygląda sytuacja w Tokarach-Rąbierzu. Badania powierzchniowe przeprowadzone na wydmie tokarskiej, co prawda doprowadziły do wykrycia paru stanowisk, jednak już zupełnie rozwianych i zniszczonych. Z ich powierzchni zebrano trochę odłupków, fragmentów wiórów i bardzo zniszczonych narzędzi późnopaleolitycznych i mezolitycznych, również ze stanowiska (stanowisk ?) badanego przez R. Jakimowicza i zapewne także Z. Prószyńskiego (R. Jakimowicz, 1925, s. 318; Z. Prószyński i inni, 1971, s. 149).

Z obszaru wschodniej części Kotliny Płockiej znanych jest obecnie ok. 50 stanowisk późnopaleolitycznych i mezolitycznych. Nieestety, poza stanowiskiem Brwilno Dolne 1, badanym wykopaliskowo przez Z. Sulgostowską w 1974 r.³, są to wyłącznie zbiory powierzchniowe, których wartość poznawcza musi być ograniczona. Część materiałów z tych stanowisk uległa już zaginięciu, pozostałe znajdują się w zbiorach kilku muzeów, głównie w Muzeum Mazowieckim i Muzeum Diecezjalnym w Płocku.

grudzień 1981 r.

BIBLIOGRAFIA

- Jakimowicz R., 1925. Sprawozdanie z działalności Państwowego Konserwatora Zabytków Przedhistorycznych Okręgu Warszawskiego za rok 1923, „Wiadomości Archeologiczne” t. 9, z. 3-4, ss. 305-331.
- Kobusiewicz M., 1973. Elementy kultur mezolitu pn-zach. Europy w dorzeczach Odry i Wisły, „Przegląd Archeologiczny” vol. 21, ss. 93-121.
- Prószyński Z., Sachse-Kozłowska E., Kozłowski S. K., 1971. Nowy inwentarz paleolityczny z Tokar-Rąbierza, pow. Gostynin, „Światowit”, t. 32, ss. 149-161. Zob. też S. K. Kozłowski, Materiały paleolityczne ze stanowiska wydmorego w Tokarach-Rąbierzu, pow. Gostynin (przemysł tokarski), „Światowit” t. 25, 1964, ss. 253-269.

²Zob. „Informator Archeologiczny”, badania 1974 (1975), s. 8.

S u m m a r y

The article presents the results of the archaeological exploration conducted by the author between 1979 and 1980 on the eastern part of the Płock valley territory with regard to Lower and Middle Paleolithic period. Of the 14 discovered Late Paleolithic and Mesolithic archaeological sites 11 have been discussed, the most interesting of which are: Lipianki 1 and Budy Lucieńskie 2a. At the former of them chipped stone has been found. These sites are situated in the immediate vicinity of peatbog which enables palynological dating during future archaeological exploration. Owing to the conducted exploration the number of the known Paleolithic and Mesolithic sites on this territory has increased to about 50. A complete list of them and their collocation is given (map, p. 133). Decided majority of them are situated in the nearest vicinity of the Vistula river, on the erosive-accumulative preglacial stream valley terrace.

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der vorliegende Artikel schildert die Ergebnisse der archäologischen Forschungsarbeiten, die von dem Verfasser in den Jahren 1979-1980 auf dem Gebiet des östlichen Teils der Płocker Mulde durchgeführt worden sind sie betreffen die ältere und mittlere Steinzeit. Von den 14 entdeckten spätpaläolithischen und mesolithischen Forschungsstellen wurden 11 besprochen, von denen die interessantesten Lipianki 1 und Budy Lucieńskie 2a sind. Auf der ersten wurde u.a. ein Abbruchbereitbeil entdeckt. Diese Stellen befinden sich in der unmittelbaren Nachbarschaft eines Torfmoors, was die Möglichkeit schafft, bei den künftigen Ausgrabungsforschungen die palinologischen Datierungen zu erreichen. Dank den durchgeführten Forschungen wuchs die Zahl der bekannten paläolithischen und mesolithischen Stellen auf diesem Gebiet auf ungefähr 50. Im Artikel wird ihr volles Verzeichnis und die Auslegung (Karte, S. 133) gegeben. Die meisten von ihnen liegen in der unmittelbaren Nachbarschaft der Weichsel, auf einer erosiv-akkumulierten Uralterasse.